

РОЗДІЛ 2. ПРИВАТНЕ ПРАВО

Логвінова М.В.

ORCID: 0000-0002-6416-3082

Остап'як М.М.

ORCID: 0000-0003-2224-6055

РОЗГЛЯД СІМЕЙНИХ СПРАВ ЗА ПРАВИЛАМИ СПРОЩЕНОГО ПОЗОВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ: ОГЛЯД СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ЗМІН

УДК 347.61+347.91

Постановка проблеми. Відповідно до ст.18 Сімейного кодексу України (далі – СК) захист сімейних прав та інтересів кожного учасника сімейних відносин здійснюється у судовому порядку. Суб'єктами звернення до суду за захистом порушених, невизнаних або оспорюваних сімейних прав, свобод чи законних інтересів відповідно до ст. 2 СК, ст. 4 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК) можуть бути чоловік, дружина, матір/батько дитини, в тому числі неповнолітні матір/батько, дитина, усиновлювач, усиновлюваний, баба, дід, прабаба, прадід, внуки, правнуки, рідні брати і сестри, мачуха, вітчим та падчерка, пасинок, інші члени сім'ї та родичі як учасники сімейних відносин. При цьому дитина, яка досягла 14 років, має право на безпосереднє звернення до суду за захистом свого права та інтересу. Ст. 45 ЦПК окремо врегульовує питання забезпечення захисту прав малолітніх або неповнолітніх осіб під час розгляду справи, зобов'язуючи суд сприяти створенню належних умов для здійснення малолітньою або неповнолітньою особою її прав, визначених законом та передбачених цивільно-процесуальним законодавством. Крім того, чоловік та жінка, які проживали однією сім'єю без реєстрації шлюбу, також наділені можливістю судового захисту «квазісімейних» прав та інтересів в порядку ч. 1 ст.315 ЦПК.

За загальним правилом, розгляд судами справ, що виникають з сімейних правовідносин, здійснюється в порядку цивільного су-

дочинства. При цьому під справами, що виникають з сімейних правовідносин (сімейними справами, сімейними спорами), традиційно розуміють спори, що виникають між учасниками сімейних правовідносин із приводу особистих (немайнових) та майнових прав та обов'язків, які виникають із факту шлюбу й (або) приналежності до сім'ї та родини.[1, с. 57] Зокрема, це справи про: розірвання шлюбу, поділ майна подружжя, стягнення аліментів, визначення походження дитини, визначення місця проживання дитини, участь одного з батьків у вихованні дитини, міжнародне викрадення дітей, позбавлення та поновлення батьківських прав, видачу обмежувальних приписів, усиновлення, прийняття рішення щодо влаштування дитини в сімейні та інші форми виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування тощо. В переважній більшості, сімейні спори характеризуються наявністю конфлікту інтересів учасників сімейних відносин та відсутністю порозуміння між подружжям, батьками і дітьми, та бажанням довести свою правоту всупереч інтересам інших членів сім'ї, а інколи й всупереч здоровому глузду. Це справи, які в цивільно-процесуальній теорії називаються справами про право та розглядаються за правилами позовного провадження. При цьому відповідно до ч. 2 ст. 19 ЦПК цивільне судочинство здійснюється у порядку загального позовного провадження або спрощеного позовного провадження. Частина 4 ст. 19, п. 1 ч.4 ст. 274 ЦПК визначають, що спрощене позовне провадження призначене для розгляду:

1) малозначних справ. З огляду на окреслену тематику наукового пошуку, до таких справ відносяться справи незначної складності, визнані судом малозначними, крім справ, які підлягають розгляду лише за правилами загального позовного провадження, та справ, ціна позову в яких перевищує двісті п'ятдесят розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб¹; справи про стягнення аліментів, збільшення їх розміру, оплату додаткових витрат на дитину, стягнення неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів, індексацію аліментів, зміну способу їх стягнен-

1 Таке формулювання закону передбачає можливість розгляду в порядку спрощеного позовного провадження справ про поділ майна подружжя за умови, якщо вартість спірного майна менша за 250 прожиткових мінімумів.

ня, якщо такі вимоги не пов'язані із встановленням чи оспоруванням батьківства (материнства); справи про розірвання шлюбу (ч. 6 ст. 19 ЦПК) та поділ майна подружжя (п. 1 ч.4 ст. 274 ЦПК);

2) справ про надання судом дозволу на тимчасовий виїзд дитини за межі України тому з батьків, хто проживає окремо від дитини, у якого відсутня заборгованість зі сплати аліментів та якому відмовлено другим із батьків у наданні нотаріально посвідченої згоди на такий виїзд;

3) справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи.

Як бачається з нормативного закріплення, можливість вирішення спору за правилами спрощеного позовного провадження обумовлюється критерієм малозначності та нормативною вказівкою на конкретні категорії справ. [2, с.33] Водночас на практиці досі залишаються актуальними питання судового захисту сімейних прав, зокрема: розуміння категорії «малозначимі справи»; коректне розмежування критеріїв розгляду сімейних справ за правилами загального позовного або спрощеного позовного провадження, окремого чи наказного провадження; процесуальні особливості розгляду сімейних справ у спрощеному позовному провадженні; перспективи запровадження спеціалізації суддів з розгляду сімейних справ та ряд інших.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. З огляду на поширену практику використання Європейської процедури вирішення дрібних спорів Regulation (EC) № 861/2007 11.07.2007 р., що діє на території країн Євросоюзу, інститут спрощених судових процедур плідно досліджується іноземними вченими, серед яких P.Cortes, X.A. Kramer, E.A. Ontanu, M. Malczyk, Małgorzata Manowska, A.Stadler, P. Stone, Z. Vernadak, B. Yngvesson та інші. Іноземні дослідники серед ознак, які притаманні спрощеній процедурі цивільного судочинства (так званій процедурі «дрібних позовів») виокремлюють наступні: неформальний і більш спрощений процес порівняно із звичайною процедурою провадження; відсутність обов'язку щодо залучення у процес адвоката; активна роль судді при розгляді такої категорії справ; порівняно прості правила, що стосуються подання сторонами доказів та значно

більша свобода суддів при ухваленні рішення; кожна із сторін самостійно несе тягар витрат щодо ведення справи. [3, с. 93]

Наукові розвідки таких вітчизняних процесуалістів як В.Бобрік, І. Боровська, С. Булеца, І. Бут, С. Васильєв, Н.Волкова, І.Ізарова, Т.Кириченко, О. Колісник, А. Колос, Д. Король, Т. Коротенко, Ю. Навроцька, А. Петровський, розкривають поняття та ознаки спрощеного позовного провадження, містять тлумачення малозначних справ і справ незначної складності, характеризують процесуальні особливості розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження. Натомість питання виокремлення ряду сімейних справ та їх якісного розгляду у спрощеному позовному провадженні, своєрідності процесуальної природи сімейних спорів, виявлення основних тенденцій судового захисту сімейних прав та інтересів через призму позовного, наказного та окремого проваджень цивільного судочинства надалі залишаються відкритими для досліджень та теоретико-прикладних вирішень.

Метою статті є розкриття на матеріалах судової практики особливостей вирішення сімейних справ за правилами спрощеного позовного провадження з перспективою розробки пропозицій щодо вдосконалення національного процесуального законодавства.

Виклад основного матеріалу доцільно розпочати з висвітлення законодавчого підходу іноземних держав до вирішення сімейних справ за правилами спрощеного позовного провадження. На теренах країн-членів ЄС, окрім Данії, питання процедури розгляду дрібних спорів врегульовано Regulation (EC) No 861/2007 of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 establishing a European Small Claims Procedure – consolidated text of 14 June 2017 (Регламент (ЄС) № 861/2007 Європейського Парламенту та Ради від 11.07.2007 року про створення Європейської процедури вирішення дрібних спорів – консолідований текст від 14.06.2017 року). [4] Цей Регламент встановлює європейську процедуру розгляду дрібних спорів, покликану спростити та прискорити судовий розгляд малозначних позовів у транскордонних справах, а також зменшити витрати. Регламент застосовується до цивільних та комерційних справ, незалежно від характеру суду

або трибуналу, якщо вартість позову не перевищує 5 000 євро на момент отримання позовної заяви судом або трибуналом. Відповідно до п. 2 ст. 2 Регламенту № 861/2007 його положення не застосовуються до питань, що стосуються (b) прав на майно, що впливають з подружніх відносин або з відносин, які за законом прирівнюються до шлюбу; (c) аліментних зобов'язань, що впливають із сімейних відносин, батьківства, шлюбу або спорідненості. Таким чином, незалежно від вартості позову – спірного майна у справах про поділ майна подружжя чи розміру аліментів, Регламент (ЄС) № 861/2007 не поширює свою дію на справи, що впливають з сімейних правовідносин.

Натомість серед законодавців країн-членів Європейського Союзу питання віднесення справ, що виникають з сімейних правовідносин, до категорії малозначних, або застосування правил спрощеного позовного провадження (чи інших форм спрощення у цивільному судочинстві) до розгляду сімейних справ, на відміну від положень Регламенту № 861/2007, не є таким категоричним. До прикладу, в Латвії вимоги про стягнення аліментів, за винятком випадків, пов'язаних із розірванням шлюбу або роздільним проживанням, слід розглядати за правилами спрощеної процедури. [5] В Австрії позови за малими сумами розглядають спеціальні суди (Bezirksgerichte), що мають юрисдикцію стосовно всіх спорів, сума яких менша від 15 000 євро, та щодо деяких сімейних справ незалежно від суми позову. [6] Натомість у Швеції заборонено розглядати справи, що виникають з сімейних правовідносин, в спрощеному порядку. [7]

Україна, як вище вже зазначалося, передбачає законодавчу можливість вирішення ряду сімейних справ за правилами спрощеного позовного провадження. Проте одразу варто зауважити, що одна й та сама справа може бути об'єктом розгляду за правилами різних проваджень. Так, відповідно до п. 1 ч. 4 ст. 274 ЦПК в порядку спрощеного позовного провадження підлягають розгляду справи про стягнення аліментів, збільшення їх розміру, оплату додаткових витрат на дитину, стягнення неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів, індексацію аліментів, зміну способу їх стягнення. Як стверджує суддя ВС Н.Сакара, справи

про аліменти є малозначними незалежно від розміру заявлених вимог. [8] За таких умов, справи про аліменти розглядаються судами першої інстанції в порядку спрощеного провадження. Прикладом, Івано-Франківський міський суд у справі № 344/15481/23 [9], з огляду на обставини справи, предмет та ціну позову вимогу про стягнення аліментів визначив малозначною та відповідно до вимог ст.274 ЦПК, розглянув за правилами спрощеного позовного провадження. За результатами розгляду справи було ухвалено рішення про стягнення з ОСОБА_2 на користь ОСОБА_1 аліменти на сина ОСОБА_3, ІНФОРМАЦІЯ_2, в сумі по 5 000 (п'ять тисяч) гривень щомісячно, але не менше 50 відсотків встановленого прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку, які підлягають індексації відповідно до закону, до досягнення дитиною повноліття.

Проте малозначні справи не обов'язково повинні розглядатися за правилами спрощеного провадження та й у спрощеному позовному провадженні можуть розглядатися не тільки малозначні справи (ч. 4 ст. 19, ст. 274 ЦПК). За такої умови справи про стягнення аліментів на утримання дитини можуть розглядатися в загальному позовному провадженні, якщо справи об'єднані для розгляду з іншою вимогою, що виникає з сімейних правовідносин, наприклад, з вимогою про встановлення батьківства, позбавлення батьківських прав, розірвання шлюбу тощо. Крім того, справи у спорах про зменшення розміру аліментів, з огляду на відсутність прямої вказівки в ЦПК про їх малозначність, мають розглядатися судом виключно за правилами загального позовного провадження. [10] В порядку загального позовного провадження повинні також розглядатися справи з вимогами про припинення стягнення аліментів, оскільки положення п. 3 ч. 6 ст. 19, п. 1 ч.4 ст. 274 ЦПК не визначають цю категорію справ малозначними.

Водночас справи про стягнення аліментів на утримання дитини відповідно до вимог визначених у п.п. 4, 5 ч.1 ст. 161 ЦПК можуть розглядатися у порядку наказного провадження. Щоправда, заявник у аліментних справах має право звернутися до суду з вимогами, які визначені у п.п. 4, 5 ч.1 ст. 161 ЦПК в наказному або в спрощеному позовному провадженні на свій вибір (ч.2

ст.161 ЦПК). Фактично, до переліку справ, що можуть розглядатися за процедурою спрощеного позовного провадження, законодавець відносить й справи наказного провадження, оцінюючи їх як малозначимі. Проте такий підхід порушує закріплений в ст. 8 Конституції України принцип верховенства права, який передбачає, що правові норми мають бути чіткими та однозначними; їх зміст має бути зрозумілим для всіх заінтересованих осіб, а суд повинен точно застосувати правові норми, не виходячи за їх межі. [11, с. 98]

В спрощеному порядку суди розглядають справи про стягнення аліментів не тільки на дітей, а й на другого з подружжя. Так, Юр'ївським районним судом Дніпропетровської області за правилами спрощеного позовного провадження в порядку заочного розгляду на користь позивачки була вирішена справа за позовом до відповідача, в якому ОСОБА_1 просила стягнути з відповідача на її користь аліменти на утримання неповнолітньої доньки ОСОБА_3, ІНФОРМАЦІЯ_1, у розмірі 1/4 частки з усіх видів його заробітку (доходу), але не менше 50% прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку щомісяця, до досягнення дитиною повноліття, а також аліменти на її утримання у розмірі 1/6 частки з усіх видів його заробітку (доходу) щомісяця, до досягнення дитиною трирічного віку. [12]

В контексті судового вирішення аліментних справ, варто зауважити й на тому, що непоодинокими відповідно до ч. 2 ст. 281 ЦПК є випадки заочного розгляду аліментних справ за правилами спрощеного позовного провадження. Так, до Івано-Франківського міського суду було подано позов про стягнення аліментів на утримання дитини до батька дитини, з якою позивачка не перебувала у шлюбі. При цьому від позивачки надійшла заяву про розгляд справи без її участі та згода на заочний розгляд справи. Відповідач у судові засідання не з'являвся, незважаючи на належне його повідомлення про день та час слухання; причину неявки суду не повідомив, відзив на позов не подавав. Тому суд з врахуванням вимог п.1 ч.3 ст.223 ЦПК розглянув справу за відсутності учасника справи в заочному порядку за згодою позивача, та з врахуванням строків розгляду справи, в т.ч. в порядку спрощеного позовного провадження.[13]

Доречним в цьому контексті видається аналіз статистичних даних щодо кількості розглянутих судами першої інстанції аліментних справ за правилами позовного та наказного провадження. Так, у 2021 році у місцевих загальних судах в порядку позовного провадження¹ усього було розглянуто 42,116 справ, в яких ухвалено 38,041 рішення, з них заочних – 9,340; в порядку наказного провадження на підставі пп. 4, 5 ч.1 ст. 161 ЦПК розглянуто 31,423 заяви про видачу судового наказу, з них видано 26,542 судові накази. [14] В 2022 році в порядку позовного провадження розглянуто 27,580 позовних заяв про стягнення аліментів, в яких ухвалено 24,494 судові рішення, серед яких 6,176 заочних; в порядку наказного провадження на підставі пп. 4, 5 ч.1 ст. 161 ЦПК видано 17,545 судових наказів. [15] Як вбачається з наведеного, більшість справ про стягнення аліментів розглядається за правилами позовного провадження, проте судовий наказ також є одним із активних засобів правового захисту права на утримання.

В порядку як окремого, так і позовного провадження, суд може вирішувати справи про розірвання шлюбу. У випадку, якщо чоловік та дружина мають спільних дітей та досягли згоди про розірвання шлюбу (ст. 109 СК), або за заявою будь-кого з подружжя, якщо один з нього засуджений до позбавлення волі, ч.3 ст. 293 ЦПК передбачає можливість розірвання шлюбу між подружжям в порядку окремого провадження. Законом № 460-ІХ від 15.01.2020 року норми ЦПК були доповнені положенням про те, що справи про розірвання шлюбу відносяться до категорії малозначних справ, розгляд яких можливий за правилами спрощеного позовного провадження. Особливої актуальності запроваджена новела набула з початком повномасштабного вторгнення росії на територію України, коли постало питання щодо процедури розірвання шлюбу з особою, яка проживає на території, що тимчасово не контролюється урядом України. Здебільшого, як засвідчує аналіз матеріалів судової практики, справи про розірвання шлюбу

1 Дані аналітичного звіту судів першої про розгляд справ у порядку цивільного судочинства за 2021 та 2022 роки, підготовлені Державною судовою адміністрацією України, не містять розподілу справ у спорах, що виникають із сімейних правовідносин, за критерієм їх розгляду за правилами загального чи спрощеного позовного провадження.

розглядаються у порядку спрощеного позовного провадження з ухваленням заочного рішення.[16; 17; 18; 19] Так, в 2022 році в порядку позовного провадження розглянуто 81,465 позовних заяв про розірвання шлюбу, в яких ухвалено 73,193 судових рішення, серед яких 18,596 заочних; в порядку окремого провадження розглянуто 756 справ, з ухваленням рішення – 693. [15]

В порядку спрощеного позовного провадження також розглядаються справи про поділ майна подружжя (п.1 ч. 4 ст. 274 ЦПК). Водночас, як зауважує суддя КЦС ВС О.Ступак, предмет спорів про поділ майна подружжя може бути велика кількість об'єктів, тому не варто призначати всі такі справи до розгляду у порядку спрощеного позовного провадження. «Якщо із позовної заяви вбачається великий обсяг матеріалів, обставин справи, які потрібно буде досліджувати та встановлювати, треба одразу призначати справу до розгляду в загальному позовному провадженні». [20] Відповідно до ч. 1 ст. 11, ч. 4 ст. 19, ст. 277 ЦПК суди повноважні, в тому числі за клопотанням позивача про розгляд справ в порядку спрощеного позовного провадження або за клопотанням відповідача про розгляд справи за правилами загального позовного провадження, в ухвалі про відкриття провадження у справі вирішувати питання про розгляд справи в порядку спрощеного чи загального позовного провадження. Така дискреція активно застосовується в судовій практиці. [21; 22; 23; 24; 25] Тому справи про поділ майна подружжя можуть бути предметом розгляду як за правилами спрощеного позовного провадження, так і за правилами загального позовного провадження.

Єдина категорія справ, яка розглядається виключно в межах спрощеного позовного провадження, це справи про надання судом дозволу на тимчасовий виїзд дитини за межі України тому з батьків, хто проживає окремо від дитини, у якого відсутня заборгованість зі сплати аліментів та якому відмовлено другим із батьків у наданні нотаріально посвідченої згоди на такий виїзд. Ця категорія справ, порівняно з іншими категоріями сімейних справ, за своїм цільовим спрямуванням покликана на оперативний (швидкий) захист інтересів дитини, оскільки кожна затримка в таких справах (особливо у випадку наявності конфлікту

між батьками дитини) може негативно вплинути на її інтереси та подальше формування.[26, с. 79] Водночас у наукових колах ставиться під сумнів доречність так званого «пришвидшеного» розгляду справ про надання дозволу на тимчасовий виїзд неповнолітньої дитини за межі України. На думку Т.Кириченко, відсутність повного та всебічного з'ясування судом усіх обставин справи, що має місце з врахуванням особливостей спрощеного позовного провадження (відсутність підготовчого етапу судового провадження; розгляд справи, як правило, без заслуховування пояснень сторін та показань свідків; відсутність судових дебатів (ст. 279 ЦПК), може сприяти ухваленню необґрунтованих та незаконних рішень на користь одного з батьків, в тому числі з корисливих мотивів (за попередньою домовленістю з одним із батьків дитини про отримання неправомірної вигоди). [27, с. 30] Погоджуючись з вище викладеною думкою, слід зауважити, що суди, керуючись засадами верховенства права, рівності сторін, змагальності, неприпустимості зловживання процесуальними правами, у справах про надання дозволу на тимчасовий виїзд неповнолітньої дитини за межі України, повинні детально досліджувати докази з метою врахування не тільки інтересів дитини, а й з метою захисту прав другого з батьків на участь у вихованні своєї дитини. Видається логічною необхідність з'ясування судом позиції того з батьків, хто відмовив позивачеві у наданні нотаріально посвідченої згоди на виїзд дитини за межі України (аргументів такої відмови) та зазначенням чітких параметрів такого дозволу, що можливо за умови обов'язкової участі кожного з батьків у процесі. Хоча за правилами здійснення правосуддя у порядку спрощеного позовного провадження суд може розглядати справу без повідомлення сторін за наявними у справі матеріалами (щоправда, за відсутності клопотання будь-якої зі сторін про інше). Прикметно, що певні корективи щодо актуальності розгляду цієї категорії справ внесла зміна воєнно-політичної ситуації в Україні. Так, в 2022 році судами першої інстанції було розглянуто 268 справ на виїзд неповнолітніх дітей за межі України, із ухваленням рішень у 158 випадках [15] (в порівнянні з 2021 роком – розглянуто 590 справ, із ухваленням 452 рішень).[14] Зменшення чисельності звернень

до суду пояснюється змінами в законодавстві щодо правил перетину кордону під час воєнного стану. Законодавець відповідно до абз. 13 п. 23 Правил перетинання державного кордону громадянами України, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 27.01.1995 р. № 57 (у редакції постанови КМ України від 25.08.2010 р. № 724, із змінами станом на 13.10.2023 р.) надав одному з батьків право безперешкодно перетинати кордон з дитиною без згоди на це другого з батьків, а тому з батьків, хто заперечує – залишив право бути позивачем у справах про заборону виїзду дитини за кордон без його згоди. Фактично, в сучасній реальності відбулася заміна «пасивного» способу захисту батьківських прав того з батьків, хто проживає окремо від дитини, на «активний». Тобто до запровадження воєнного стану суди в порядку спрощеного позовного провадження розглядали справи про надання дозволу на виїзд дитини за кордон без згоди одного з батьків, позивачем в яких був той з батьків, хто мав намір безперешкодно перетнути кордон; з часу запровадження в Україні воєнного стану той з батьків, хто заперечує проти виїзду дитини за кордон, має право пред'явити позов про заборону виїзду дитини за межі України та доказати в загальному позовному провадженні наявність ризику викрадення (незаконного переміщення) дитини, яка має звичайне місце проживання в Україні. [28] Як вбачається з наведеного, й в цій справі, яка відповідно до ЦПК розглядається виключно в порядку спрощеного позовного провадження, судова практика в сучасних реаліях зіткнулася з викликами.

Висновки. Проаналізувавши матеріали судової практики та підсумовуючи вище згадані доктринальні положення, пропонуємо для обговорення та пошуку оптимального вирішення наступних процедурних ускладнень розгляду сімейних спорів у спрощеному позовному провадженні:

1. Мінімілізувати в ЦПК наявність оціночних категорій, зокрема «малозначні справи» і «справи незначної складності, визнані судом малозначними». Незрозуміло, для кого з суб'єктів цивільно-процесуальних правовідносин законодавець визначає справу як малозначну: для суду чи учасників спірних правовідносин. Для суду процедурно розгляд справ у спрощеному провад-

жені не є шаблонним. Відповідно до вимог ЦПК, суддя під час розгляду малозначних справ ухвалює значну кількість важливих процесуальних рішень: вирішує, чи відноситься сімейний спір до малозначних справ і за правилами якого провадження його слід вирішувати; розглядає клопотання сторін; повідомляє учасників процесу; встановлює процесуальні строки; оцінює обґрунтованість причин пропущення процесуальних строків; вирішує питання про повернення до загального провадження. [29, с. 13] Для сторін спору визначення їх справи як малозначимої сприймається нераціонально, адже з ухваленням рішення суду змінюються їх правовий статус та характер сімейних відносин. До речі, цікавою в цьому контексті є висловлена М.Резниковою, К.Боровик пропозиція справи сімейного характеру визначати соціально значимими. [30, с.63] За таких підходів чи вбачається взагалі законодавча потреба у терміні «малозначні справи»? Чи доречно відійти від словоблудства та прописати конкретний перелік справ, які розглядатимуться за спрощеною процедурою? Чи запровадити спрощене позовне провадження виключно для позовів з грошовими вимогами, визначивши чіткі вартісні межі такого позову?

2. Порівняльний аналіз положень ст. 19 і ст. 274 ЦПК засвідчує дублювання правових норм, що не відповідає правилам юридичної техніки.

3. ЦПК, окрім спрощеного позовного провадження, регулює інші види проваджень, в порядку яких можуть розглядатися малозначні сімейні справи. Так, судовий наказ, видача якого є результатом розгляду безспірних справ у наказному провадженні, є одним із засобів правового захисту у малозначних справах, та переслідує мету оперативного, прискореного врегулювання відносно простих справ для забезпечення виконання аліментних зобов'язань. Заочне рішення є результатом заочного розгляду справи, який в юридичній літературі з врахуванням положень Рекомендації № R (84) 5 Комітету Міністрів Ради Європи також називають спрощеною процедурою або вважають спрощеним через відсутність відповідача під час розгляду справи та ряду обмежень для позивача. [31] Рішення, ухвалене в порядку окремого провадження, також характеризується оперативністю та спроще-

ністю процедури розгляду заяви. Ключовим у цьому різноманітні можливих варіантів розгляді соціально значимих сімейних справ є критерій спірності. Справи, які розглядаються в наказному та окремому провадженнях є безспірними; в основі справ, що розглядаються за правилами позовного провадження, завжди є спори; в справах спрощеного провадження – малозначні спори. [11, с. 99] Розмежування зазначених видів проваджень попередньо покладається на особу, яка ініціює судове провадження. Проте саме суд, виходячи з критерію наявності чи відсутності спору про право, вирішує за правилами якого виду провадження буде розглянута та чи інша справа між учасниками сімейних правовідносин. З огляду на це, як неодноразово вже зауважувалося науковцями та практиками, не втрачає актуальності відповідно до ст.18 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» запровадження обов'язкової спеціалізації суддів із розгляду справ, що виникають із сімейних правовідносин і стосуються захисту прав та законних інтересів дітей, у місцевих загальних судах та апеляційних судах. Станом на грудень 2021 року в Україні лише 7 судів запровадили спеціалізацію суддів з розгляду сімейних справ. [32] За інформацією Міністерства юстиції України запровадження обов'язкової спеціалізації суддів із розгляду справ, що виникають із сімейних правовідносин і стосуються захисту прав та законних інтересів дітей передбачено низкою документів Кабінету Міністрів України (План дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021-2023 роки та План заходів з реалізації II етапу Національної стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки) та відповідає міжнародним стандартам у сфері судочинства (Висновок №15 (2012) Консультативної Ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Європи щодо спеціалізації суддів). [33] Завдяки запровадженню такої вузької спеціалізації суддя в кожній конкретній справі шляхом індивідуального підходу та в межах дискреційних повноважень, на підставі ЦПК зможе своєчасно та коректно визначити вид провадження, в якому розглядатиметься сімейна справа. На підтримку ідеї запровадження спеціалізації суддів у сімейних справах був розроблений та поданий народними депутатами України А.К. Славицькою та В.С.Гнатенком проект Зако-

ну України «Про внесення змін до статті 18 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо запровадження обов'язкової спеціалізації суддів із розгляду справ, що виникають із сімейних правовідносин і стосуються захисту прав та законних інтересів дітей, у місцевих загальних судах та апеляційних судах» реєстр. № 8416 від 03.02.2023 р. Станом на 20.03.2023 р. проект відкликано.

4. Швидке та ефективне вирішення сімейних спорів, на наш погляд, можливе за умови розгляду справи суддею з сімейних справ виключно за правилами спрощеного позовного провадження та з обов'язковим проведенням процедури досудового врегулювання спору за участю судді.

1. *Василів С.С. Поняття та особливості сімейних спорів. Юридичний науковий електронний журнал. № 7/2021. С.55-58. URL: http://lsej.org.ua/7_2021/14.pdf*
2. *Петровський А.Б. Інститут спрощених судових процедур у цивільному процесуальному законодавстві європейських країн. Нове українське право. Вип. 4. 2023. С. 30-38.*
3. *Боровська І.А. Особливості процесуальної форми спрощеного позовного провадження у цивільному судочинстві. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2021. Серія ПРАВО. Випуск 65. С. 90-96.*
4. *Regulation (EC) No 861/2007 of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 establishing a European Small Claims Procedure – consolidated text of 14 June 2017. URL: https://e-justice.europa.eu/42/EN/small_claims?init=true*
5. *Latvia. Small claims. The European e-Justice Portal. Last update: 30/05/2023. Електронний ресурс. URL: https://e-justice.europa.eu/42/EN/small_claims?LATVIA&member=1*
6. *Austria. Small claims. The European e-Justice Portal. Last update: 01/08/2023. Електронний ресурс. URL: https://e-justice.europa.eu/354/EN/small_claims?AUSTRIA&member=1*
7. *Sweden. Small claims. The European e-Justice Portal. Last update: 16/01/2023. Електронний ресурс. URL: https://e-justice.europa.eu/42/EN/small_claims?SWEDEN&member=1*
8. *Справи про аліменти є малозначними незалежно від розміру заявлених вимог: суддя ВС Сакара. ADVOKAT POST. Інформаційне агентство. Дата публікації 19.09.2022, 16:51. URL: <https://advokatpost.com/spravy-pro-alimenty-ie-maloznachnymy-nezalezhno-vid-rozmiru-zaiavlenykh-vymoh-suddia-vs-sakara/>*

9. Рішення Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 09.10.2023 р. в справі № 344/15481/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114152095#>
10. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 10.10.2023 р. у справі № 682/2454/22-ц. URL: <https://tinyurl.com/2ys8nfh8>
11. Бобрик В.І. Дискурс про критерії розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження. Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: Матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 18-19 жовтня 2018 р.); [редкол.: О. В. Щербанюк (голова), А. С. Цибуляк-Кустевич (відпов. секр.) та ін.]. Чернівці, 2018. 392 с. С.97-100. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/15636/1/Vobrik_97-100.pdf
12. Рішення Юр'ївського районного суду Дніпропетровської області від 02.11.2023 р. в справі №185/9653/23 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114609458>
13. Рішення Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 31.10.2023 р. в справі № 344/15188/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114540130>
14. Звіт судів першої інстанції про розгляд справ у порядку цивільного судочинства за 2021 рік. №1-ц . URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvitnist_21_V
15. Звіт судів першої інстанції про розгляд справ у порядку цивільного судочинства за 2022 рік. №1-ц. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2022
16. Заочне рішення Селидівського міського суду Донецької області у справі від 31.03.2022 р. № 242/705/22. URL: <http://surl.li/jhshz>
17. Заочне рішення Селидівського міського суду Донецької області про розірвання шлюбу від 01.09.2022 р. у справі №242/1068/22. URL: <http://surl.li/jhsio>
18. Заочне рішення Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 17.10.2023 р. у справі № 344/14750/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114212941#>
19. Заочне рішення Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 13.10.2023 р. в справі № 344/16135/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114152092#>
20. Судді Верховного Суду поділилися досвідом із колегами з судів першої інстанції. Дата публікації 26.09.2019, 09:36. URL: <https://www.supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/788333/>

21. Ухвала Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 25.10.2019 р. у справі № 344/18829/19, провадження № 2/344/4282/19. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/85368680>
22. Ухвала Славутницького міського суду Київської області від 23.02.2021 р. у справі №377/79/21, провадження № 2/377/129/21. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/95077356>
23. Ухвала Шевченківського районного суду м. Києва від 28.10.2022 р. у справі № 761/18362/22, провадження № 2/761/10019/2022. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/107005063>
24. Ухвала Маньківського районного суду Черкаської області від 06.06.2023 р. № 701/522/23 URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/111329901>
25. Ухвала Ватутінського міського суду Черкаської області від 31.08.2023 р. у справі №690/526/23, провадження № 2/690/174/23. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/113345051>
26. Заборовський В.В., Булеца С.Б., Стойка А.В. Спроцено позовне провадження як особлива форма здійснення цивільного судочинства. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2019. Серія ПРАВО. Випуск 56. Том 1. С. 76-82.
27. Кириченко Т. Правові проблеми незаконного вивезення дитини з країни постійного місця проживання. Підприємництво, господарство і право. 4/2019. С.27-31. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/4/6.pdf>
28. Постанова Верховного Суду від 12.06.2023 р. у справі № 748/1575/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111486899>
29. Берт Маан, Ремко Ван Пі, Семен Кравцов. Звіт щодо особливостей розгляду «малозначних справ» у цивільному господарському судочинстві у судах першої та апеляційної інстанцій в Україні. Pravo-Justice. Лютий 2021 р. Електронний ресурс. URL: <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/60a/b61/3a2/60ab613a2433e304726842.pdf>.
30. Резникова М.О., Боровик К.В. Проблемні питання розірвання шлюбу в судовому порядку. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2022. Вип. 3. С. 61-65. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/09/12.pdf>
31. Шевелуха М. Заочний розгляд справи в цивільному провадженні. Підприємництво, господарство і право. 5/2019. С. 79-82. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/5/14.pdf>

32. *Архінова А, Гаро Г. В Україні лише 7 судів запровадили спеціалізацію суддів з розгляду сімейних справ: дослідження Центру сімейного права ВША НААУ. ADVOKAT POST. Інформаційне агентство. Дата публікації 26.10.2022, 10:37. URL: <https://advokatpost.com/v-ukraini-lyshe-7-sudiv-zaprovadyly-spetsializatsiiu-suddiv-z-rozhlidu-simejnykh-sprav-doslidzhennia-tsentru-simejnoho-prava-vsha-naau/>*
33. *Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до статті 18 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо запровадження обов'язкової спеціалізації суддів із розгляду справ, що виникають із сімейних правовідносин і стосуються захисту прав та законних інтересів дітей, у місцевих загальних судах та апеляційних судах». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1638051>*

Логвінова М.В., Остап'як М.М. Розгляд сімейних справ за правилами спрощеного позовного провадження: огляд судової практики та тенденції змін

Стаття присвячена особливостям реалізації права на звернення до суду за захистом сімейних прав та інтересів кожного учасника сімейних відносин.

Національне процесуальне законодавство визначає, що право на судовий захист сімейних прав реалізовується шляхом звернення до суду та здійснення правосуддя за правилами цивільного судочинства в позовному провадженні (загальному або спрощеному позовному провадженні), в наказному та окремому провадженнях. При цьому автори звертають увагу на законодавчі можливості вирішувати тотожні сімейні спори як в порядку позовного провадження, так і наказного. Законодавці країн членів ЄС різноманітно регулюють питання розгляду сімейних спорів в цивільному судочинстві: із можливістю застосування спрощеної процедури; створення спеціалізованих судів, які розглядають сімейні спори; розгляду сімейних спорів тільки за ординарною процедурою.

Зокрема неоднозначним є віднесення законодавцем справ про стягнення аліментів, збільшення їх розміру, оплату додаткових витрат на дитину, стягнення неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів, індексацію аліментів, зміну способу їх стягнення, якщо такі вимоги не пов'язані із встановленням чи оспоруванням батьківства (материнства) до категорії малозначних. Адже такі спори мають вагоме значення як для сторін (які намагаються захистити особисті права пов'язані з батьківством/материнством), так і судом (для якого кожна справа є унікальною і потребує ретельного дослідження). Саме на суд покладатиметься обов'язок визначення порядку розгляду сімейних спорів, який активно застосовує дискреційні повноваження в рамках спрощеного позовного провадження, попри клопотання сторін та їхнього бажання скористатися максимально усіма засобами захисту.

Швидке вирішення сімейних спорів судом часто є необхідним для ефективного забезпечення прав і свобод учасників сімейних правовідносин. Проте

необхідно гарантувати реальне дотримання основних принципів судочинства вирішення відповідних спорів та мінімізувати наявність оціночних категорій в ЦПК України щодо розгляду сімейних справ.

Ключові слова: диференціація цивільного судочинства, малозначні справи, позовне провадження, сімейні спори, спрощене провадження, спрощені судові процедури, справи незначної складності, судовий розгляд сімейних спорів

Lohvinova M.V., Ostapiak M.M. Consideration of family cases by the court according to the rules of simplified litigation: a review of judicial practice and trends of change

The article is devoted to the peculiarities of the implementation of the right to apply to the court for the protection of family rights and interests of each participant in family relations.

National procedural legislation determines that the right to judicial protection of family rights is realized by applying to court and administering justice according to the rules of civil procedure in legal proceedings (general or simplified legal proceedings), in injunctive and separate proceedings. At the same time, the authors draw attention to the legislative possibility to resolve identical family disputes both in the order of legal proceedings and injunctive proceedings. Legislators of EU member states regulate the issue of consideration of family disputes in civil proceedings in various ways: with the possibility of applying a simplified procedure; creation of specialized courts that consider family disputes; consideration of family disputes only according to the ordinary procedure.

In particular, the legislator's classification of cases concerning the collection of alimony, its increase, the payment of additional expenses for the child, the collection of a penalty (penalty) for late payment of alimony, the indexation of alimony, the change in the method of its collection, if such requirements are not related to establishing or disputing paternity, is ambiguous. (maternity) to the category of insignificant. After all, such disputes are of great importance both for the parties (who are trying to protect personal rights related to paternity/maternity) and the court (for which each case is unique and requires careful research). It is the court that is entrusted with the duty of determining the procedure for consideration of family disputes, which actively applies discretionary powers within the framework of simplified legal proceedings, despite the requests of the parties and their desire to use as many means of protection as possible.

Quick resolution of family disputes by the court is often necessary to effectively ensure the rights and freedoms of the participants in family relations. However, it is necessary to guarantee the real observance of the basic principles of the judiciary for the resolution of relevant disputes and to minimize the presence of evaluation categories in the Civil Procedure Code of Ukraine regarding the consideration of family cases

Key words: differentiation of civil proceedings, minor cases, legal proceedings, family disputes, simplified proceedings, simplified court procedures, cases of minor complexity, judicial review of family disputes